

Előszó

Szuverenitás és bővülő jegybanki szerepek: 100 éves a Magyar Nemzeti Bank

Sovereignty and Expanding Central Bank Roles: Magyar Nemzeti Bank Turns 100

„Nemzeti Bank”: az 1848-as márciusi 12 pont 9. követelése. A szabadságharc alatt az első független magyar kormány a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankot ruházta fel a jegybanki feladat- és hatáskörökkel. A saját nemzeti bank és az önálló monetáris politika a gazdasági szuverenitás egyik feltétele és garanciája. Az első világháborút követően megszűntek a közös osztrák–magyar intézmények, így az Osztrák–Magyar Bank is, és egy rövid, átmeneti időszakot követően, kerekén száz évvel ezelőtt, 1924. május 24-én létrejött az ország első független jegybankja, a Magyar Nemzeti Bank. Az eleinte részvénytársasági formában működő intézményt 1945 nyarától a pénzügyminiszter kormánybiztos útján felügyelte. A bank magyar tulajdonú részvényeit az 1947. évi. XXX. törvény értelmében államosították, ezzel az MNB állami tulajdonba került.¹ Az 1948. évi XXXII. törvény felruházta a kormánynak alárendelten működő intézményt az általános jegybanki funkciókkal (benne a pénz- és hitelforgalom szabályozásával, a bankjegykibocsátással és feladatköreihez kapcsolódó bankszerű ügyletek lebonyolításával, devizagazdálkodással), devizahatósági jogkörökkel (melyeket egy évvel később átvett a pénzügyminisztérium). Az MNB egyúttal forgóhiteleket biztosító központi intézetként is működött, 1953 után pedig a mezőgazdasági hitelezés és a termelőszövetkezetek hitelellátása is hozzá került. Az 1956. évi 8. törvényerejű rendelet újra a hatáskörébe utalta a devizagazdálkodást, továbbá az állam, az állami szervek és vállalatok számla-

¹ Bármily meglepő, a külföldi tulajdonrészek átvételére csupán az 1967. évi 36. törvényerejű rendelettel került sor, akkor vált százszázalékossá a magyar állam tulajdona. Az átalakulás fordulópontjait rögzítette Kollega Tarsoly 1996–2000, II. kötet.

vezetését, részükre a hitelfolyósítást, miközben a központi állami irányítás, a pénzügyminisztérium felügyelő és beavatkozó szerepe továbbra is fennmaradt. Az 1967. évi 36. törvényerejű rendelet a bankot közvetlen minisztertanácsi felügyelet alá helyezte, a központi költségvetés hitelezését pedig korlátozás nélkül engedélyezte. A rendelet az MNB-t – a központi banki feladat- és hatáskörök mellett – teljes körű kereskedelmi banki jogosítványokkal is felruházta.

Az egyszintű bankrendszer a keleti blokk országaiban jellemzően a rendszerváltásig fennmaradt, Magyarországon viszont már az első szabad választás előtt megtörtént a kétszintűvé alakítás. Hazánkban az 1970-es évek végén engedélyeztek egy offshore pénzintézményt, a Közép-európai Nemzetközi Bankot, majd fejlesztési és szövetkezeti pénzalapokból létrehoztak több, bankszerűen működő intézményt, és 1984-ben döntöttek a bankrendszer kétszintűvé tételéről. 1985-ban az MNB megalapította az Általános Vállalkozási Bankot, aztán felállították az első két vegyes tulajdonú pénzintézetet, a Citybank Budapestet és az Unicbankot. 1987. január 1-jén a Magyar Nemzeti Bank és az Állami Fejlesztési Bank részeiből három kereskedelmi bank jött létre, és kezdte meg működését: a Magyar Hitelbank, az Országos Kereskedelmi és Hitelbank és a Budapest Bank. Közben fokozta önállóságát (avagy lazult a központi bankkal fennálló kapcsolata) az Országos Takarékpénztár és a Magyar Külkereskedelmi Bank, az Általános Értékforgalmi Bank pedig levált a Pénzintézeti Központtól. Így formálisan is kétszintűvé vált a bankrendszer, intézményileg is újra elkülönültek a jegybanki és a kereskedelmi banki feladatok. Az új pénzintézetek átvették a Magyar Nemzeti Bank vállalatoknak és szövetkezeteknek nyújtott hitelállományát, s elkezdtek a hálózatépítést, noha eleinte még nem kaptak hozzáférést a lakossági ügyfelekhez és a devizapiachoz.

A bankvilágban a rendszerváltás a pénzintézeti törvénnyel (1991/LXIX. tv.) és a Magyar Nemzeti Bank jogállásáról szóló jegybanktörvénnyel (1991/LX. tv.) folytatódott. Utóbbi a nemzetgazdaság központi bankjaként határozta meg az MNB-t, rögzítette működési kereteit, s az állammal való viszonyát, szabályozta a központi költségvetés jegybanki finanszírozását, és növelte a bank önállóságát. Az MNB-t a kormány nem utasíthatta, az intézmény csak az Országgyűlésnek tartozott beszámolási kötelezettséggel. A törvény az MNB alapvető feladatául a nemzeti fizetőeszköz, a forint vásárlóerejének védelmét nevezte. Ennek érdeké-

ben a monetáris politika teljes eszköztárát felhasználhatta, ugyanakkor támogatnia kellett a kormány gazdaságpolitikai programjának megvalósulását. A jegybanktörvényt ezt követően többször is érdemben módosította a parlament (1994/IV. és 1996/CXXIX. törvény) elsődlegesen azért, hogy a nem jegybanki tevékenységeket leválasszák az MNB-ről, és a központi költségvetés finanszírozása átkerüljön a pénzü piacokra. Előbbi részeként 1996-ban a Magyar Államkincstár felállításával megszűntek a költségvetési szervezetek és állami pénzalapok Nemzeti Banknál vezetett számlái, az Államadósság-kezelő Központ pedig átvette az állampapírok hazai kibocsátását és másodlagos forgalmazásuk lebonyolítását. Ugyancsak lekerültek a jegybankról a nemesfém-gazdálkodási feladatok, a külföldi fizetőeszközök biztosítására vonatkozó mennyiségi kötelezettségek, valamint a kereskedelmi bankok napi likviditási tartalékát szabályozó hatáskör. A fiskális és a monetáris politika szétválasztásának kulcsfontosságú lépéseként 2000-ben teljesen megszűnt a költségvetés jegybanki hitelezésének lehetősége,² amit az új jegybanktörvény is rögzített.

Az Országgyűlés által 2001-ben elfogadott új jegybanktörvény (2001/LVIII. tv.) részben az előző tíz év változásai, részben az uniós jogharmonizáció jegyében – immáron az EU-csatlakozás előszobájában – született. Az uniós elvárásoknak megfelelően, összhangban a Központi Bankok Európai Rendszerében elvártakkal, az új szabályozás már az árstabilitás elérését és fenntartását definiálta a jegybank elsődleges céljaként. Az MNB – elsődleges célja veszélyeztetése nélkül – továbbra is köteles a mindenkori kormányok gazdaságpolitikáját támogatni, felel a monetáris politika meghatározásáért, a bankjegy- és érmekibocsátásért, a belföldi fizetési és elszámolási rendszerek kialakításáért, a nemzetközi tartalékok képzéséért és kezeléséért, a pénzügyi rendszer stabilitásának és a hitelintézetek prudenciális felügyeletének támogatásáért. Az MNB devizahatósági engedélyezési és ellenőrzési jogköre szűkült, kedvezményes kamatozású refinanszírozási állományát pedig egy hitelintézetnek kellett átadnia. A központi bank függetlenségének garantálására a törvény megtiltotta, hogy az MNB és döntéshozó szerveinek tagjai utasításokat kérjenek vagy fogadjanak el a kormánytól, vagy bármely más állami szervtől. A jegybank ekkortól már nem vesz,

² MNB 2000.

nem vehet részt a kormány gazdaságpolitikai programjának kialakításában. Bár a Nemzeti Bank működését és gazdálkodását az Állami Számvevőszék (ÁSZ) ellenőrzi, az ellenőrzés nem vonatkozik a jegybanki alapfeladatok ellátásának célszerűségi és eredményességi vizsgálatára. Magyarország 2004-es európai uniós csatlakozásával az MNB a Központi Bankok Európai Rendszerének tagjává, szűk egy évtizeddel később pedig a hazai pénzpiacok első számú szabályozó és felügyeleti szervévé vált.

A pénzpiacok állami biztonságos működését célzó szabályozói és felügyeleti jog- és hatáskörök terén – szemben az angolszász, tevékenység-központú, fizetőképességi modellel – Magyarország a német, materiális, intézményközpontú, a tevékenység egészére kiterjedő felügyeleti mintát követte.³ Eleinte a felügyeletet a biztosítási piacon a Magyar Királyi Állami Felügyelő Hatóság, a bank- és hitelintézeti vonalon pedig a Pénzintézeti Központ látta el.⁴ Az előbbi 1940-ben beolvasztották a pénzügyminisztériumba, a kommunista hatalomátvétel után pedig felszámolták a biztosítási piacot, és állami monopolbiztosítót hoztak létre Állami Biztosító Nemzeti Vállalata néven,⁵ melynek működését 1954-től a Biztosítási Főigazgatóság felügyelte (3590/1954. sz. PM-rendelet). A Pénzintézeti Központ viszont a második világháború utáni államosítást követően is fennmaradt, és kiemelt szerepet kapott a külföldi, illetve külfölddel folytatott tranzakciók – köztük a nem magyar állampolgárok és államok magyarországi követeléseinek – lebonyolításában, valamint az államosítás után fel nem számolt pénzintézetek ügyeinek és a vállalati felszámolások intézésében.

A bankrendszer ismételt kétszintűvé válásával párhuzamosan előtérbe került a felügyelet kérdése. A felügyeleti hatásköröket előbb a pénzügyminisztériumban hozták létre, aztán az önálló szervként felállított Állami Bankfelügyelet alá helyezték (55/1986. minisztertanácsi rendelet). A biztosítási területen is ekkor döntöttek önálló felügyeleti szerv felállításáról (56/1986. minisztertanácsi rendelet), s jött létre az Állami Biztosításfelügyelet. Az önkéntes kölcsönös biztosító pénztárak alapítását engedélyező és szabályozó pénztártörvény (1993/XCVI. tv.)

³ Zavodnyik [é. n.]

⁴ A felügyeleti szervek létrejöttéről, szerepéről és történetéről részletesen lásd MNB 2023.

⁵ Horváth–Tamás 2023.

nemcsak az öngondoskodás új formájának adott teret, hanem egyben az ilyen szolgáltatók felügyeleti szervét is létrehozta. Az Önkéntes Kölcsönös Biztosítási felügyeletet 1997-ben, amikor az induló kötelező magánnyugdíjpénztárak felügyeletével is megbízták, Állami Pénztárfelügyeletre nevezték át (1997/LXXXII. tv.).

Az Országgyűlés 2000 tavaszán egyesítette az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyeletet, az Állami Biztosításfelügyeletet és az Állami Pénztárfelügyeletet (1999. évi CXXIV. tv.).⁶ Az integrált szabályozói, ellenőrző és felügyeleti szerv, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) létrehozását a pénzügyi, biztosítási és befektetési szolgáltatásokat egyidejűleg végző cégek és cégcsoportok számának növekedésével indokolta a pénzügyi tárca. A PSZÁF munkáját segítő Pénzügyi Stabilitási Tanácsnak tagja volt az MNB elnöke is. A 2008-as pénzügyi válság tanulságai között szerepelt a szabályozói, felügyeleti szereplők megerősítési igénye, benne a makroprudenciális ellenőrzés és a szanalási hatóság felvértezése. Mivel ezeket a jegybankon belül kívánta létrehozni a jogalkotó, a felügyeleti ágak integrált együttműködése céljából a mikroprudenciális ellenőrzést is oda helyezte át, így 2013 őszén a PSZÁF megszűnt, jogait és kötelezettségeit a jegybank vette át (2013/CXXXIX. és 2013/LXXXVIII. tv.). A törvényhozás a fogyasztói jogok védelmét és a felügyeleti szerepeket tehát integrálta és megerősítette, s ennek megfelelően a jegybankelnök által kiadott rendeleteket a kormányrendeletekkel azonos szintre emelte.

Jelen folyóiratszámunk tematikus részében a jubiláló Magyar Nemzeti Bank történetét és működését vizsgáljuk meg több aspektusból. Elődintézményeiről, alapításáról és korai időszakáról, a két világháború közötti működéséről szól Pogány Ágnes tanulmánya, amelynek kiinduló tézise az, hogy a Magyar Nemzeti Bank kezdeti éveire rányomta bélyegét az első világháború súlyos öröksége. Az osztrák és a magyar békeszerződés egyaránt rögzítette, hogy fel kell számolni az 1878-tól közös jegybank szerepét betöltő Osztrák–Magyar Bankot, és egy éven belül fel kell váltani a bankjegyeket újakkal. Az ideiglenesen felállított Magyar Királyi Állami Jegyintézetnek kormányzati alárendeltségben,

⁶ A törvény utáni pénzügyi intézményrendszeréről részletesebben lásd Kovács–Szóka–Varga 2019.

a Jóvátételi Bizottság zálogjoga és a jóvátételi kötelezettség terhe mellett kellett hitelpolitikájával segítenie a gazdaság talpra állását, s kezelnie a részben a saját hitelei által gerjesztett inflációt. Utóbbit azonban csak a Népszövetség és a Bank of England segítségével, fiskális megszorítások közepette, egy kormánytól független, aranytartalékot képezni képes, új központi bank megalapításával és monetáris politikájával sikerült elérni.

Az 1924-ben létesített Magyar Nemzeti Bank fő feladata az infláció féken tartása, a magyar valuta értékállóságának őrzése, a pénzügyi stabilitás biztosítása és az államadósság kezelése volt. A koronát sikerült stabilizálni, majd felváltani a pengővel. Bár a jegybank létesítését követően a pénzügyi konszolidáció eredményei gyorsan megmutatkoztak, a stabilitásért súlyos áldozatokat (például a pengő fonthoz kötését, a fizetési mérleg tartós hiányát) kellett vállalni, az elért egyensúly pedig gyorsan szétporladt a nagy gazdasági válság nyomása alatt. A fizetési mérleg hiánya és a külső adósság egyre inkább emelkedett, a tőkebevonás akadozott, az exportlehetőségek szűkültek, a központi banknak kényszerintézkedésekkel kellett kezelnie az inflációt és a devizahiányt. Az aranystandardrendszer összeomlása után Magyarország kötött devizagazdálkodásra tért át, a jegybank pedig deflációs politikát folytatva védte a hazai valuta értékét.

A válság alatt több bank és hitelintézet fizetéseképtelenné vált, a tőzsde is megremegett. A jegybank a tartalékaiból igyekezett enyhíteni a károkat, és segíteni a pénzügyi összeomlás elkerülését. Jelentős forrásainak és bankjegykibocsátási monopóliumának köszönhetően a központi bank lett a kereskedelmi bankok végső hitelezője, válsághelyzetükben likviditásuk biztosítója. A Nemzeti Bank több pénzintézetet megmentett a csődtől, ám a valuta- és adósságválság közepette maga is nehéz helyzetbe került, és a kormány segítségére szorult. A konszolidációt, a devizahelyzet javulását a pengő valutacsoportonként eltérő mértékű leértékelése követte, ami viszont növelte az ország külső eladósodottságát. Az egyensúly és a stabilitás tehát sosem volt tartós, sem teljes körű.

A tanulmány bemutatja, hogy a külső és belső nehézségek közepette, azok ellenére hogyan vált a jegybank az ország központi bankjává, miként alapozta meg a monetáris politikában betöltött szerepét, s emelkedett ki a bankrendszer felett őröködő, annak stabilitását segítő intéz-

ménnyé. Mindebben kiemelt szerepe volt a Magyar Nemzeti Bank első elnökének, Popovics Sándornak és az ő kapcsolatrendszerének, amelyet Pogány Ágnes is kiválóan dokumentált tanulmányában.

Lóránt Károly Magyarország külső eladósodási hajlamát és annak okait vizsgálja tanulmányában. Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése után örökölt adósságot növelték a pénzügyi stabilizációhoz és a jóvátételi kötelezettség megfizetéséhez szükséges külföldi hitelfelvételek. A hitelek egy részének improduktív felhasználása, a törlesztési kötelezettségek és a válság által még inkább kibillentett központi költségvetés miatt 1931-ben áttértek a kötött devizagazdálkodásra, melyet csak hetven évvel később, 2001-ben oldottak fel. A második világháború után a rendezetlen tartozások lezárása évtizedekig elhúzódott, a Németországgal szembeni külső követelés pedig teljesen elveszett a múlt homályában. Konvertibilis valuta nélkül és a nyugati hitelfelvételek ellehetetlenülésével az import finanszírozására – a nemzetközi kamatszint többszörösével terhelt – drága áruhiteleket kellett felvenni, így 1956-ban a fennálló külföldi adósság mértéke már hozzávetőlegesen megfelelt egy teljes év konvertibilis exportja értékének, míg az adósságszolgálat folyamatosságának biztosításához a Szovjetunió és Kína segítségére szorult a Magyar Nemzeti Bank.

A forradalom után – további kínai segítség mellett – szétválasztották az áruügyleteket és azok finanszírozását: az előbbiért továbbra is az importőrök feleltek, az utóbbit, a számlák kiegyenlítését pedig az MNB és a Külkereskedelmi Bank intézte olcsóbb hitelek igénybevételeivel. A külkereskedelmi mérleg tartós hiánya és folyamatos növekedése miatt egyre több rövid és középlejratú devizahitelt vett fel a jegybank. Mivel az új gazdasági mechanizmus, a vállalatok erősödő tőkeigénye és a menedzsmentek bővülő szabadsága további és hosszabb távú tőkebevonást tett szükségessé, a magyar vezetés puhatolózó tárgyalásokat kezdett a Nemzetközi Valutaalappal (IMF) és a Világbankkal (IBRD), de a belépéshez nem kapott engedélyt a Szovjetuniótól. Az olajárrobbanás okán a magyar a nyersanyagimport is jelentősen drágult, miközben az exportlehetőségek szűkültek, ezért a fizetési és a külkereskedelmi mérleg megugró hiányának fedezéséhez további hitelfelvételre volt szükség. Az olajdollárok nyugati bankokra zúdulása eleinte kifejezetten kedvező kondíciókat, olcsó hiteleket kínált a rászoruló országok-

nak. Bár egyes hangok óva intettek a túlzott hitelfelvételtől, a politikai vezetés nagy része és a Nemzeti Bank előjárói az életszínvonal-politika folytatását támogatták, s az inflációs környezetben bátran vállalták az eladósodást.

Az angolszász világ neokonzervatív (neoliberális) gazdaságpolitikai fordulata a kamatok megugrásához vezetett, így a korábbi hitelek refinanszírozását újabb hitelek felvételével menedzselő országok, köztük hazánk is, adósságsapdába kerültek: az addigi nettó forrásbevonást felváltotta a nettó forráskihelyezés, miközben az államadósság mégis tovább nőtt. A nemzetközi hitelválságok forráskivonáshoz és refinanszírozási problémákhoz vezettek. Bár a Szovjetunió továbbra sem támogatta, Magyarország csatlakozott az IMF-hez és az IBRD-hez. Megszorításokkal, valamint Kína és a nemzetközi szervezetek támogatásával sikerült a nettó államadósság növekedését – a gazdaság bővülési ütemének feleződése árán – az 1980-as évek közepéig fékezni, de a gazdaság újbóli dinamizálásának vártnál gyengébb eredményt hozó kísérlete, a fogyasztás és a nettó felhalmozás gyors növekedése, a fizetési mérleg súlyos romlása s a jelentős árfolyamveszteségek következtében a nettó államadósság pár év alatt több mint duplájára nőtt, így a rendszerváltás kezdetén Magyarország a világ egyik leginkább eladósodott országává vált. A közel 15 milliárd dollárnyi adósság egy főre vetített értéke a kétszerese volt a térség másik legnagyobb adósságállománnyal rendelkező országáénak, Lengyelországénak. A jegybank akkori vezetése adósságkönnyítés kérése mellett érvelt, ám annak ára a hitelbesorolás romlása és a külföldi tőkebeáramlás leállása lett volna, amit az új kormány nem mert felvállalni. (Lengyelország kért és kapott könnyítést, a transzformációs válságból elsőként lábalt ki, és – a térségből egyedüliként – rendületlenül bővült a gazdasága; a 2020-as Covid19-járványig egyszer sem süllyedt recesszióba.) Magyarországon a gazdasági rendszerváltás évtizedében a fizetési mérleg hiánya megemelkedett. Akkor még az áruforgalom negatív egyenlege, a következő évtizedben viszont a közvetlen tőkebefektetések jövedelmeinek repatriálása felelt a legnagyobb mértékben a hiányért.

Száz év folyamataiból arra a következtetésre jut a szerző, hogy a magyar gazdaság külső egyensúlya többnyire labilisnak bizonyult, aminek külső és belső okai egyaránt voltak. A kedvezőtlen külső feltételek és válságok mellett régióink geopolitikai helyzete, a neoliberális megkö-

zelítések dominanciája, az Európai Unió elhibázott szakpolitikái, idehaza a növekedés erőltetése és az ütemhajsza, a gazdaság túlzott importigénye egyaránt hozzájárultak az állandó kihívásokhoz.

Kolozsi Pál Péter írása áttekinti a világ vezető jegybankjainak nem konvencionális és célzott eszközeit, térnyerésük okait, az MNB 2013-as fordulatot követő, célzott monetáris politikai eszközeit és azok hatását. A 2008-as pénzügyi válságot megelőzően a jegybanki politikák – az országonként eltérő igényeknek megfelelően – jelentős különbségeket mutattak ugyan, de eszköztárukat jellemzően általános hatáskörű politika és az egy cél (árstabilitás), egy eszköz (kamatpolitika) logikája uralta. A globális pénzügyi válságot követően azonban több teret kaptak a nem árstabilitási célok (például a pénzügyi stabilitás, a likviditáskezelés, a monetáris transzmisszió helyreállítása és a banki hitelezés erősítése), amelyekhez a világ számos jegybankja, köztük a legnagyobbak is bővítették az eszköztárukat nem konvencionális, célzott monetáris politikai eszközökkel. A nem konvencionális eszközök alkalmazása általánosan elfogadottá vált a nulla irányadó kamatszint elérésekor, illetve a monetáris transzmisszióban fontos pénzpiacok zavara esetén. Az eszközök között megtalálhatók a kereskedelmi bankoknak likviditást nyújtó eszközök, a közvetlen hitelpiaci beavatkozások, az értékpapír-vásárlás és a banki hitelezés célzott támogatása. A célzott eszközök olyan nem konvencionális eszközök, amelyek nem általános, minden piacra hatni szándékozó intézkedések, hanem adott piaci szegmensre, pénzügyi termékre, gazdasági aktivitásra (például hitelezésre, beruházásra) vagy szűkített gazdaságpolitikai-közpolitikai célok elérésére irányulnak. Ennek elsődleges motivációja a hatékonyság: a monetáris politikában a célzottság tehát nem csupán az eszközök célhoz kötöttségét jelenti, hanem azt is, hogy a beavatkozás hozzáadott értéke a lehető legmagasabb legyen, a nem szándékolt következmények pedig minimálisra korlátozódjanak.

A szerző – a teljesség igénye nélkül – sorra veszi az amerikai jegybank (Fed) legfőbb újításait (TAF, AMLF, CPFF, TALF, LSAP); az Európai Központi Bank (ECB) – részben hasonló – programjait (CBPP, TLTRO); a japán jegybank (BoJ) eszközvásárlását, növekedésösztönző és hiteltámogató programját, zöld finanszírozáshoz rendelt forrásnyújtását, valamint a sajátos mennyiségi és minőségi lazítását (QQE); az Egyesült Királyság

központi bankjának (BoE) célzott hitelprogramját (FLS); továbbá a kínai jegybank (PBoC) által előírt differenciált tartalékráta-csökkentést, a szén-dioxid-kibocsátáscsökkentés eszközt.

Az MNB négy területen is célzott intézkedésekkel újította meg politikáját, így célzott eszközökkel próbált hitelezést ösztönözni, sérülékenységet csökkenteni, piacot építeni és fenntarthatósági fordulatot támogatni. E területeken a bank innovációi közül kiemelésre méltó a Növekedési Hitelprogram és a Piaci Hitelprogram; a devizahitelek forintosítása, az államadósság belső finanszírozása és az energiainport-hoz szükséges devizalikviditás biztosítása, a jelzáloglevél-vásárlás és a Növekedési Kötvényprogram, továbbá a zöld átállást segítő Zöld Otthon Program, zöldjelzáloglevél-vásárlási program és zöld fedezetkezelés. Ezek mindegyike érdemben járult hozzá a válságkezeléshez, amit Kolozsi akkurátusan adatom tanulmányában. Zárógondolatában amellezt érvel, hogy a digitalizáció, a mesterséges intelligencia és a környezeti fenntarthatóság miatt a célzott eszközök monetáris politikában megfigyelhető jelentősége a jövőben sem fog csökkenni.

Vig Gyula és Seregdi László tanulmánya a Magyar Nemzeti Bank szabályozói és felügyeleti szerepének jogszabályi hátterét és gyakorlati megvalósítását veszi górcső alá. A 2013-tól a jegybankban egyesültek a mikro- és a makroprudenciális felügyeleti jogosítványok, a banki, biztosítási, tőkepiaci és pénztári ellenőrzés funkciói, a pénzügyi fogyasztóvédelmi feladatok és a szanalási hatósági szerepkör. A funkciókhoz kapcsolódó adatbázisok, ismeretek és tapasztalatok hatékonyabb működést biztosítanak, mint ha különálló szervezetek osztoznának rajtuk. Az MNB felügyeleti szervként közreműködik a pénzügyi közvetítőrendszer zavartalan, átlátható és hatékony működésének biztosításában, a közvetítőrendszert képező személyek és szervezetek prudens működésének elősegítésében, a tulajdonosok gondos joggyakorlásának ellenőrzésében, a nemkívánatos üzleti és gazdasági kockázatok feltárásában, csökkentésében és megszüntetésében, valamint a szolgáltatásokat igénybe vevők érdekvédelmében.

A pénzügyi szervezetek szabályozásának és felügyeletének fejlődését a pénzügyi válságok általában felgyorsítják. A hazai szabályozás és felügyelet globális és uniós sztenderdekhez illeszkedik, s támaszkodik a nemzetközi és az európai szervezetek által fejlesztett felügyelési mód-

szertanokhoz, melyekre a globális pénzügyi csoportok és válságok kialakulása miatt minden nemzeti ellenőrzési szerv rákényszerül. A nemzeti felügyeletek egymással szoros együttműködésben, felügyeleti kollégiumokban végzik a munkájukat, de saját innovációkat is alkalmaznak. Így például az MNB a fogyasztók védelmére Pénzügyi Békéltető Testületet tart fenn, ÉSZLA rendszert és alkalmazást működtet, minősített fogyasztóbarát termék címet oszt, a hitelintézeteknek zöld hiteleik alapján zöld tőkekövetelmény-kedvezményeket kínál. Az MNB elnöke által kiadott rendeletek lehetőséget biztosítanak a piaci vagy jogszabályi környezetben bekövetkező változások rugalmas és gyors követésére. A jogszabályalkotásra a felhatalmazás egy része már uniós szintről származik; ilyen például a CRR szabályokra vonatkozó nemzeti döntéseket érintő rendelkezések köre. Ezenfelül az MNB hazai és uniós szinten egyaránt széles körben végez jogszabálytervezeteket előkészítő és véleményező munkát.

Írásában a Vig–Seregdi szerzőpáros nem csupán sorra veszi a felügyeleti funkciókat, és ismerteti a jegybank vonatkozó tevékenységeit, hanem kiemelten tárgyalja a mikroprudenciális ellenőrzéshez kapcsolódó feladatokat, az öt alapvető eljárástípust (az engedélyezést, az ellenőrzést, a fogyasztóvédelmi ellenőrzést, a piacfelügyeletit és a felügyeleti ellenőrzést), amelyekből 2023-ban összesen 492-t folytatott le. A szerzők ezek mellett felsorolják az általuk legfontosabbnak vélt, a pénzügyi felügyeletet a közeljövőben kihívás elé állító folyamatokat és fejleményeket, így a pénzügyi digitalizációt, a likviditáskiáramlás felgyorsulását, a gazdasági, társadalmi és kormányzati (ESG-) kockázatokat, az atipikus válságokat, a kriptoeszköz-kibocsátók ellenőrzését és a pénzügyi szervezetekre vonatkozó szabályrendszer túlzott komplexitását. Következtetésük szerint a Covid19-járvány és a háborús válság által generált sokkok hatására egy gyenge pénzügyi intézményrendszer biztosan megrendült volna, ezért a magyar rendszer stabilitása azt mutatja, hogy a 2008-as válság után megerősített szabályozói és felügyeleti rendszer jól vizsgázott, de az újabb és újabb kihívások miatt folyamatos fejlesztést igényel.

Fáykiss Péter, Ónozó Livia és Sajtos Péter az MNB pénzügyi digitalizációban betöltött szerepét mutatja be írásában. A jegybank lassan egy évtizede kutatja a technológiai fejlődést, a digitális átalakulás pénzügyi

rendszerre gyakorolt hatásait, kezdeményezéseket indít, köztük a saját digitális fejlődését mérőket és ösztönzőket, és nemzetközi együttműködések folytatását a digitalizációs szakterületen. Az MNB tevékenységében egyre hangsúlyosabban jelenik meg a modern technológiák (például mesterséges intelligencia, blokklánc) és eljárások, megközelítések (*agilis/scrum*, *design thinking*) központi bankon belüli alkalmazása, illetve a lakossági ügyfelek számára is elérhető digitális platformok fejlesztése.

A digitalizáció, amelynek lökészerű fejlődést adtak a Covid miatti lezárások, alapjaiban változtatja meg a pénzügyi szolgáltatásokat, igénybevételüket és a szolgáltatók működését. A magyar jegybank az elsők között, 2015-ben, már a járványt megelőzően elkezdte a mélyebb vizsgálatokat és kereste az aktív kapcsolatot a területen élen járó szabályozó hatóságokkal és jegybankokkal. 2019-ben – Európában az elsők között – létrejött az MNB pénzügyi rendszer digitalizációjáért és a fintech szektor fejlesztéséért felelős ügyvezető igazgatóság a fejlődési irányok elemzésére és a digitális versenyképességet támogató eszközök kialakítására. A magyar központi bank a régióban elsőként alkotott fintech stratégiát, amelyben kiemelt célként rögzítette a versenyképes és innovatív szolgáltatások hazai térnyerésének támogatását, a pénzügyi rendszer hatékonyságának és stabilitásának erősítését, a fintech ökoszisztéma és az általános pénzügyi tudatosság javítását, a digitalizációs szakemberek képzését. A célok eléréséhez az MNB 14 saját hatáskörű, illetve 10, a kormánynak és a fintech közösségnek szóló javaslatot tett, amelyek döntő többsége azóta már megvalósult.

A pénzügyi innovációk jegybanki támogatására 2018-ban elindult a kapcsolattartást szolgáló MNB Pénzügyi Innovációs Platform, amely egyablakos rendszerben ad iránymutatást piaci szereplőknek. 2019 januárjától pedig működik az Innovációs Pénzügyi Tesztkörnyezet is, amely szabályozott környezetben, valós ügyfelekkel teszi lehetővé innovatív megoldások tesztelését. Az MNB saját piacfelmérési módszertant és elemzési keretrendszert dolgozott ki, és használja a pénzügyi rendszer digitalizációs szintjének mérésére, amely alapján évente fintech és digitalizációs jelentést tesz közzé, illetve ajánlásokat fogalmaz meg. A jegybank 2020 óta chatbotot, a pénzmúzeum 2022-től blokklánc-technológián alapuló mobilapplikációt alkalmaz. Az EU-ban pilotprojektként az MNB Diákszéf mobilapplikációt kínált megtakarítási és pénzügyi

ismeretek bővítésére a 8–14 évesek és szüleik számára, amelyben pénzügyi, digitalizációs és fenntarthatósági kvízkérdések megválaszolásával digitális diáktallérok gyűjthetők, és egy dedikált webshopban fizikai nyereményekre válthatók. Megújítása óta az applikáció mobilbanki funkciókkal is rendelkezik.

A jegybank a mesterséges intelligenciát belső fejlesztésekre is használja: nagy mennyiségű adat és szöveges korpusz feldolgozására, elemzésére, modellek kidolgozására, szentimentindexek alkalmazására. Az MNB ezen a téren is több nemzetközi együttműködésben (például a Szingapúri Monetáris Hatósággal) és projektben (BIS Innovation Network, Project Dunbar, mBridge, Rosalind) vesz részt.

A tematikus blokk utolsó tanulmányában Horváth Marcell az MNB nemzetközi kapcsolatait tekinti át történeti-gazdaságtörténeti megközelítésben. A klasszikus jegybanki időszakból (1920–1930-as évek) – az első elnök, Popovics Sándor elismertsége mellett – az Osztrák–Magyar Bank szellemi örökségét, az Egyesült Királyság jegybankjával (Bank of England) kialakított kivételes együttműködést és a Nemzetközi Fizetések Bankjához (BIS) csatlakozást emeli ki. Az 1930-as években a bank nemzetközi mozgástere szűkült, az ország sorsa egyre jobban Németországhoz kötődött, ami a monetáris politika lehetőségeit is erősen korlátozta, és a pengő a kezdeti lassú leértékelésből belecsúszott a hiperinflációba. Az MNB munkatársai által az „Aranyvonattal” megmentett tartalékok a második világháború után lehetővé tették az új pénz, a forint bevezetését. A kommunista hatalomátvétel, a szovjet érdekek és a KGST-együttműködés alapjaiban határozta meg a Nemzeti Bank külső kapcsolatrendszerét, amiben csak az 1970–1980-as évek eladósodása, a devizaínség és a nemzetközi pénzintézetekhez (IMF, IBRD) csatlakozás hozott változást. 1967 és 1987 között az MBN sorra nyitotta nemzetközi képviselői irodáit, majd részt vett egyes tulajdonú bankok hazai alapításában is. Ebben jelentős szerepe volt a nyugati tanulmányutaknak, az eszközbeszerzéseknek és a SWIFT rendszerbe kapcsolódásnak.

A szuverenitás visszaszerzését követően a jegybank ismét a nyugati partnerintézményekre fókuszált, az általuk kínált példákat követte, ottani továbbképzésekre küldte a kollégáit. 2002-ben az MNB-ben – a többi részleg külkapcsolatainak átvételével – létrehoztak egy nem-

zetközi kapcsolatok ápolásával megbízott külön főosztályt, amely eleinte csak egy uniós relációval és egy EU-n kívüli térséggel foglalkozó egységből állt, később azonban önálló igazgatósággá alakult. Az átszervezést az EU-csatlakozás előtti jogharmonizáció elősegítése és a tagság elnyerése utáni jogszabály-előkészítési munkákban elvárt részvétel tette indokolttá.

2013-tól az új vezetés új nemzetközi stratégiát dolgozott ki, mely a nyugati kapcsolatok mellett – az ázsiai országok gazdasági felemelkedéséhez igazodva – a keleti együttműködés bővítését is kiemelten fontosnak tekintette. A célok között kiemelt helyre került a jegybanki innováció, ezért a Nemzetközi kapcsolatok főigazgatósága feladatul kapta a megatrendek (például fenntarthatóság, digitalizáció) követését, a Keletet és Nyugatot összekötő tudásközpont kialakítását, a feltörekvő országok jegybankjaival folytatott együttműködés és a globális felüyeleti kooperációs kapcsolatok erősítését.

Miként a jegybank történetének korai szakaszában (akkor a világgazdasági válságra adott reakcióként), úgy a mostaniban is (ezúttal az új típusú globális válságok miatt) az állam erősödő szerepvállalása jellemző. A szerző szerint az utóbbi évszázadban hozzávetőlegesen huszonöt évente bekövetkezett egy-egy olyan geopolitikai és technológiai fordulópont, amely forradalmi változást generált a pénzügyek világában és az állam szerepében. Úgy véli, hogy a pénz digitalizációja, a legújabb technológiai újítások és a geopolitikai átrendeződés is egy ilyen átalakulás terméke.

Műhelytanulmányok rovatunkban Novák Anna a választók ideális képviselőről kialakított elképzeléseiről szóló írását tesszük közzé. Ebben olyan kérdésekre keresi a választ, hogy milyen szempontok szerint döntenek a szavazók, és milyen típusú jelölteket tudnak képviselőként elképzelni. Bár a – törvényhozás összetételére koncentráló – képviselet leíró modellje azzal a feltételezéssel él, hogy a demokrácia megfelelő működése a társadalom sokszínűségének intézményi leképeződésén alapul, a valóságban a választók inkább bizonyos jellemvonásokat vagy kompetenciákat várnak el a jelöltektől, hogy megválasztásuk esetén magas színvonalon, hatékonyan tudják ellátni feladataikat. Eredményeit egy önállóan elvégzett fókuszcsoporthoz vizsgálatból nyerte, melynek tanulságai szerint a támogatható képviselő odafigyel másokra,

szolgálatkész és proaktív, tervez és megvalósít, meggyőző, van víziója, és mindenkit képvisel, jól, közérthetően kommunikál, kooperatív és jó érdekérvényesítő, gyakorlatias, lényegre törő, hiteles, elfogadó, felkészült, tájékozott, kitartó, ugyanakkor formálható is. E tulajdonságok egy része a választókban is megvan, de sok közöttük az olyan, amely a szavazókból hiányzik. A választók tehát keresik ugyan a hasonlóságokat, ám további személyiségjegyeket is elvárnak a bizalom megadásához.

Végül e számunk *Recenzió* rovatában Tóth Kálmán ismerteti Sashalmi Endre Bostonban napvilágot látott, a kora újkori orosz hatalom- és államfelfogásról írott könyvét, mely a két évvel korábban magyarul megjelent munkája átdolgozott, jelentősen bővített kiadása.

Gallai Sándor

Irodalom

- Horváth, Gyula – Tamás, Gábor 2023: 100 éves az állami biztosításfelügyelet Magyarországon. *Biztosítás és Kockázat*, X. évfolyam, 1–2. szám, 116–118.
- Kollega Tarsoly, István (szerk.) 1996–2000: *Magyarország a XX. században*. Szekszárd, Babits Kiadó. <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/385.html> (letöltve: 2024. március 10.)
- Kovács, Tamás – Szóka, Károly – Varga, József (szerk.) 2019: *Pénzügyi intézményrendszer Magyarországon 2019*. Sopron, Soproni Egyetemi Kiadó. <https://real.mtak.hu/120689/1/PenzugyiintezmenyrendszerMagyarorszagonPress-elektronikus.pdf> (letöltve: 2024. március 1.)
- MNB 2000: *Az MNB tevékenységének átalakulása, 1995–2000*. Magyar Nemzeti Bank, <https://www.mnb.hu/letoltes/mnbtev19952000-hu.pdf> (letöltve: 2024. március 3.)
- MNB 2023: *Stabilitás és bizalom – A magyar pénzügyi felügyelés története*. <https://www.mnb.hu/letoltes/stabilitas-es-bizalom.pdf> (letöltve: 2024. március 5.)
- Zavidnyik, József [é. n.]: *Biztosítás*. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/13884/file/Zavidnyik%20-%20biztos%C3%ADt%C3%A1s%20el%C5%91ad%C3%A1s%202016.ppt>